

ОСОБЛИВОСТІ АКЦЕНТУАЦІЇ ЧИСЛІВНИКІВ У СТАРОУКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ І ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТИ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ТА МОСКОВСЬКОГО ВИДАНЬ «ГРАМАТИКИ» М. СМОТРИЦЬКОГО 1619 ТА 1648 рр.)

Статтю присвячено порівняльно-історичному та зіставному аспектам дослідження особливостей системи акцентуації числівників у староукраїнській мові. У сучасній славістиці проблеми акцентології посідають важливе місце в лінгвістичних студіях, оскільки наголос характеризується причинами, умовами виникнення та виконує низку мовних та мовленнєвих функцій. Основним джерелом дослідження є стародруки, зокрема, «Граматика» М. Смотрицького, яка має як український (1619 р.), так і російський (1648 р.) варіанти видань. Метою постає виявлення закономірних відмінностей в акцентуації числівникових словоформ. Аналіз словесного наголосу інших пам'яток XVI–XVIII ст., словників та діалектологічних досліджень дасть змогу затвердити різницю між «формальним» наголосом української мови та наголосом в аналогічному російському виданні. У результаті аналізу доведено, що зміни в наголошених формах викликані історичними процесами, а не помилковим вибором позначки, указують на тогочасний український наголос XVII ст., що був відмінний від російського цього ж періоду.

Ключові слова: числівник, словоформа, акцентуація, акцентна парадигма, акцентні відмінності, словесний наголос.

Важливим чинником, що організує слово в мові, є словесний наголос, який формує систему семантичних та граматичних відмінностей. Учення про наголос в українській мові має свою історію. «Наголос в писемних пам'ятниках східнослов'янських мов початкового етапу формування нації і національних мов представляє собою не зовсім фіксовану систему» [3, с. 3]. Щоб зрозуміти особливі принципи наголошення слів у мовах з рухомим наголосом, треба проаналізувати правила постановки наголосу в давніх пам'ятках. Дослідженням історичного українського наголосу займалися вчені-лінгвісти: О. Потебня, І. Огієнко, Л. Булаховський, З. Веселовська, В. Складенко, В. Винницький, В. Гальчук, І. Гальчук, В. Желязкова, С. Пономаренко та ін.. Зарубіжні дослідники: О. Востоков, О. Шахматов, А. Залізняк, В. Колесов, В. Дібо, Г. Замятіна, Ф. де Сосюр, Г. Гірт, Х. Станг – зробили вагомий внесок у розвиток акцентологічної проблематики. Наголос розглядаємо не тільки з погляду фонології, проте й з морфологічної точки зору. Тому необхідним є і встановлення наголошеного складу, і його зв'язок з типом морфеми та морфологічною структурою загалом. Важливим умовою залишається й зміна місця наголосу в межах словозмінної та словотвірної парадигми. Ці проблемні аспекти підтверджують актуальність дослідження.

Предметом дослідження є акцентні відмінності числівників в українському та російському виданнях «Граматики» М. Смотрицького 1619 та 1648 рр.

Метою нашої праці постає з'ясування відмінностей у наголошенні числівникових словоформ на матеріалі українського та російського видань «Граматики» М. Смотрицького. Реалізація мети передбачає виконання таких завдань: 1) визначення та систематизація акцентуаційно відмінних числівників з двох видань «Граматики»; 2) з'ясування первісної праслов'янської акцентуації; 3) фактологічне підтвердження наголошення цих словоформ у стародруках; 4) визначення причин зміни наголошення, а саме: чи відбиває наголос церковнослов'янську акцентну традицію (за потребою). Діахронічний аналіз дозволяє відтворити граматичні форми та визначити причини зміни позиції наголосу.

Як зазначає І. Огієнко в монографії 1952 р., із усіх груп слів (частин мови) числівник має найрухоміший наголос [9, с. 178]. Під час дослідження «Граматик» М. Смотрицького 1619 р. та 1648 р. виявлено 13 числівників, що мають акцентні розбіжності. З урахуванням форм та повторів можна виділити 128 відмінностей. Таким чином, поділяємо числівникові форми на три групи: кількісні, збірні та порядкові числівники.

Першу групу становлять кількісні числівники, що за будовою презентують прості: *два, триє, чотириє, девять*, складені безсполучникові, утворені посереднім керуванням: *єдинадцате* (які на сучасному етапі розвитку мови перетворилися на прості, зазнавши зрощення компонентів) та утворені способом узгодження: *двадцать*.

Числівник *два* вжитий у пам'ятках у формах дав., ор. та місц. жін. та ор. чол. в українському виданні з наголосом на першому складі, а в російському – на останньому. В. Скляренко зазначає, що прості числівники могли мати всі три акцентні парадигми. Лексема *dwā [1, с. 353, 2, с. 111; 4, с. 35; 6, с. 139] мала рухому а.п.: у формах *dwēma – дав., *dwēma – ор., *dwōjū – місц. [8, с. 148–149]. У давньоруській мові аналізоване слово має наголос на флексії: *два* (ЧНЗ, 10 зв., 21 зв., 41 зв., 72 зв., 23 зв.), *двѣ* (ЧНЗ, 10 зв.), *двоу* (ЧНЗ, 34), *о дву* (ЧНЗ, 3), *двоими* (ЧНЗ, 66 зв., 74 зв.) (двічі) ор. дв., *дѣ* (ЧНЗ, 38 зв.), *дѣ* (ЧНЗ, 72, 153), *дѣма* (ЧНЗ, 32, 44 зв.) дав., *дѣма* (ЧНЗ, 66 зв., 59 зв. 144 зв.) ор. дв. Староукраїнські пам'ятки фіксують флексійне наголошення на першому складі, за наявності прийменників наголос не змінює свого місця, а числівник зазнає процесу адвербіалізації: *надвоє* (К., 13, 14), *ѡ двою* (К., 41 зв.), *на двоє* (Гал., 44 зв., 50 зв.), *ѡ двою* (Гал., 242), *дла двоохъ* (К.Тр., 2), *дѣ* (Синопс. К., 31), *дѣма рыбами* (Рад. В., 24), *двѣмъ* (Єв., 14, 14 зв.), *двѣма* (Єв., 15 зв.), *два* (*братѣ*) (Гал. Ск., 12 зв.), *два* (Гал. Ск., 25 зв.), *два* (Синопс. К., 27), *два рѣзы* (Гал. Ск., 29), *два сыны* (Єв., 13), *два* (двічі), *двоохъ*, *двоми* (Адельф., 33 зв.), *двома* (Синопс. К., 15), *двоми* (Гал. Ск., 32), *двоохъ* (Гал. Ск., 38), *двоохъ* (Синопс. К., 9 зв.), *на два* (Гал. Ск., 10 зв.), *по двоохъ* (Гал. Ск., 15 зв.). Стратинський Службеник засвідчує використання двох вертикальних ліній з малим нахилом зліва направо або двох горизонтальних ліній; цей знак переважно уживається в односкладових числівниках: *два* (Служ Стр., 99, 108, 137, 153), *дѣ* (Служ Стр., 41, 185, 200), *двою* (Служ Стр., 185), *дѣма* (Служ Стр., 124), *дѣма* (Служ Стр., 99). Аналізуючи російські пам'ятки кінця XVI – початку XVIII століття, З. Веселовська зазначає, що простий числівник *два* характеризується наголосом на закінченні [3, с. 98]. Це можна підтвердити такими прикладами: *два* (Уш., 97) – наз. чол. р., *двою* (Посл. Гр., 281) – род. жін. р., *двѣма* (Посл. Гр., 284), *дѣма* (Ратн., 139), *за двѣма* (Ратн., 162 зв.), *з двѣма* (Вед., 2) – ор. жін. р. У прийменникових конструкціях наголос пересувається на прийменник (проклітик): *по двѣ нары черевиковъ* (Вед., 4), *по два ведра* (Вед., 5), *пошаху или подва* (Ратн., 94 зв.), *надва года* (Вед., 26), *подва патрона* (Вед., 40), *надва или на три...шахи* (Ратн., 93 зв.). На сучасному етапі розвитку як української, так і російської мови зберігається флексійне наголошення на останньому складі: *два*, *двох*, *двом*, *двома*, *на два*, *по два*, *за два* (Погр., 130), *два*, *двух*, *двум*, *двумя*, *о двух*, *за два* *и за два*, *на два* *и на два*, *по два* *и по два* (ОСРЯ, 116). Зазначені приклади переконують, що наголос, ужитий в українській пам'ятці, фіксує староукраїнську «живу» систему наголошення, проте наголошення останнього складу в російському виданні свідчить про первісну акцентуацію.

Таким же наголошенням характеризується й простий числівник *триє*, який ужито в формах чол. р. наз., ор. та місц. із флексійним наголошенням в українському виданні на першому складі, у російському – на останньому. У пізньопраслов'янській мові числівник *trǣje (наз.), *trǣmi (ор.), *trǣxъ (місц.) мав рухому а.п. [8, с. 149]. Староукраїнські пам'ятки засвідчують переважно

наголос на останньому складі: *три* (Служ Стр., 81), *три* (Гр. Зиз., 44, 45), *на три* (Синопс. К., 3), *по три* (Синопс. К., 21), *трома* (Зиз. С., 52 зв.), *трима* (Служ Стр., 97, 151), *трѣма* (Служ Стр., 313), *трѣми* (Служ Стр., 233), *трома* (Гал., 76 зв.), але наявні й такі наголоси: *трѣми* (Служ Стр., 231), *на три* (Гр. Зиз., 16), *ѡ трѣхъ* (Синопс. К., 16 зв.), *на трѣхъ* (Коп. Ом., 7), *на три* (Адельф., 7 зв.), *по трѣхъ* (Синопс. К., 25 зв.), *трѣми* (двічі) (Гал. Ск., 22 зв.), *трѣмъ* (Синопс. К., 3), *трѣхъ* (Г. Кл., 10 зв.), *три* (Гал. Ск., 15, 15 зв.), *три*, *трѣхъ*, *трѣмъ*, *три*, *трѣхъ*, *трѣмъ*, *три* (Адельф., 38 зв.), *триє* (Синопс. К., 10 зв.), *триєхъ* (Синопс. К., 15 зв.).

У російських стародруках так само бачимо вагання між наголошенням першого та останнього складу лексеми: *трѣма* (Ратн., 57), *трѣми* (Ратн., 8), *трѣма* (Ратн., 106 зв.), *трѣма* (Ратн., 71 зв.), *трѣми* (Ратн., 48, 50, 154), *три*, *в три части по днѣхъ трѣхъ*; *врата трома* (Уш., 363), що свідчить про зміну акцентної традиції. Л. Булаховський стверджує, що форми числівників *трѣма*, *трѣми* отримали акцентуацію від лексем *двѣма*, *двома* [1, с. 353]. Наголос на останньому складі збігається з сучасним українським та російським наголошенням: *три*, *трѣхъ*, *трѣмъ*, *трѣма*, *на трѣхъ*, *зо три* (Погр. ОС, 586) *за три*, *на три*, *по три* (Погр., 542), *три*, *трѣхъ*, *трѣмъ*, *трѣма*, *о трѣхъ*, *за три* *и за три*, *на три* *и на три*; *по три* *и по три* (ОСРЯ, 587).

Числівник *четыре*, який ужито в пам'ятках у дав. та місц. чол. р., має наголос на флексії в українському виданні та суфіксальне наголошення в російському. Лексеми *četyre [1, с. 353–354; 10, с. 281; 6, с. 133] була властива баритонована а.п. У формі дав. – *četyrǣmъ, місц. – *četyrǣxъ [8, с. 148]. У давньоруській мові слово характеризується наголосом на суфіксальній морфемі: *четыре* (ЧНЗ, 65), дав. – *четыремъ* (ЧНЗ, 122), місц. – *на четырьѣ* (ЧНЗ, 66), *на четырьѣхъ* (ЧНЗ, 157 зв.). Київське видання «Граматики» М. Смотрицького фіксує суфіксальну акцентуацію: *четыри* (К., 12), українські стародруки так само засвідчують архаїчний наголос: *чтыри краи* (Гал., 40), *чтыри чины* (Рад., 87), *четыремъ* (Г. Кл., 17), *четырехъ* (Г. Кл., 13 зв.), *четырехъ* (Рад. В., 20 зв.), *четыри* (Адельф., 10 зв.), *четыри* (Адельф., 6 зв.), *четыри* (Адельф., 7 зв.), *четыри* (Г. Кл., 11 зв., 13 зв.), *четыри* (Л. Сл., 14 зв.), *четыри* (Синопс. К., 31), *четыри*, *четырехъ*, *четыре*, *четыри*, *четыри* (двічі), *ѡ четырехъ* (Адельф., 38 зв.), *чотыри* (Коп. Ом., 11 зв.), *чотыри* (Коп. Ом., 2 зв.), *четыри* (Гр. Зиз., 6 зв., 8 зв., 12 зв., 27 зв., 44, 45, 46 зв., 47, 56 зв. (двічі), 61, 85 зв.), але є й вагання в формах род. – *чтырохъ* (Гал., 40), *четырехъ* (Адельф., 38 зв.), ор. – *чтырма гвоздми* (Гал., 89), *межи тыми чтырми чинами* (Рад., 87), *съ чтырма* (Л. Сл., 14 зв.), *чтырма* (Синопс. К., 97), *чтырмаже* (Адельф., 1 зв.), місц. – *в тыхъ чотырохъ знакахъ* (Гал., 115). Російські видання зберігають давній фонетичний наголос на основі в усіх відмінках: *четырехъ* (Ратн., 3 зв., 42, 107 зв.), *четырехъ лѣтъ* (Ул., 330), *четырехъ депутатовъ* (Вед., 22), *четыремъ* (Ратн., 24 зв., 107 зв., Ул., 142), *чтырма* (Магн., 246), *чтырми* (Ратн., 113, 126 зв., 151), *с чтырми полками* (Вед., 23). Таке ж наголошення зафіксовано в акцентологічному словнику давньоруської мови XIV століття: *четыре*: *четыремъ*, *за четыре*, *на четыре*, *на четырьѣхъ* (Уш., 390). З. Веселовська

зазначає, що в словосполученні числівника з іменником у російських пам'ятках наголошеними можуть бути іменники, тільки в таких випадках вони пишуться разом: *по трирубліна мѣсяць* (Ул., 132), *по дведенги же, по дварублі* (Ул., 129), іменник стає енклітиком, а наголос має тільки числівник: *двагода* (Ул., 299), *тридни* (Ул., 185), *тригоды* (Ул., 300), в *тридни не обявляється* (Ул., 114 зв.), *четырёхъ лѣтъ* (Ул., 330) [3, с. 101].

Числівник *девять* ужито в пам'ятках у формі наз. з наголосом на другому складі в українському виданні та на першому – у російському. У праслов'янській мові аналізоване слово мало рухому а.п. – *děvęť [1, с. 355; 6, с. 138]. Староукраїнські пам'ятки фіксують флексійне наголошення: *по девяти хорах* (Гал., 84 зв.). Л. Булаховський стверджує, що є відмінність акцентуації форм непрямих відмінків аналізованого числівника. Це засвідчують й інші слов'янські мови [1, с. 355]. «Граматика» Л. Зизанія підтверджує цей факт прикладом: *девять* (Гр. Зиз., 46 зв.). Староросійські видання так само вказують на акцентуацію закінчення: *девяти* (Ратн., 126 зв.). Наголос російського видання відповідає теперішньому наголошенню в українській та в російській мовах: *дѣв'ять, -ті (-тьох), -ті (-тьом), -тьма (-тьома), -ті (-тьох)* (Погр. ОС, 157; Погр., 133; УЛВН, 152), *дѣв'ять, девяти, девятью, за девять и за дѣв'ять; на девять и на дѣв'ять* (ОСРЯ, 119). Отже, наголошення другого складу аналізованого числівника можемо вважати варіантним, оскільки він не мотивований ані праслов'янською, ані давньоруською акцентуацією, але засвідчує давній «живий» наголос, що характеризує церковнослов'янську акцентну традицію.

Числівник *єдинадесатє* в українському виданні пам'ятки характеризується наголосом на прийменникові *па-, тоді як у російському варіанті акцентоване перше слово. Наголошеність кожного компонента була втрачена, і з другого компонента *desęte акцентуація перемістилася на прийменник. У словнику давньоруської мови акцентований перший компонент *єдинъ* (Уш., 112). В. Скляренко пояснює таку акцентуацію втратою наголошення ортотонічної форми *desęte та наявністю лише одного наголосу в центрі тактової групи [8, с. 305]. Також дослідник зазначає, що «в пізньопраслов'янській мові числівники від 11 до 19 поділялися на два акцентні типи: 1) з постійним наголосом на першому числівнику; 2) з постійним наголосом на прийменнику». Аналізовані форми, утворені від простих числівників з окситонованою а.п., належали до першого акцентного типу: *(j)edīnъ на desęte, *(j)edęnъ на desęte [8, с. 305]. У сучасних українській та російській мовах числівникове наголошення повністю відповідає давній вимові: *одинадцять* (Погр. ОС, 383; Погр., 338) та *одинадцать* (ОСРЯ, 330). Староукраїнські та староросійські пам'ятки підтверджують акцентну традицію: *одіннатцать* (Ратн., 146), проте спостерігаємо і наголошення прийменника, що бере участь у творенні слова: *одинадесать* (Г. Кл., 16), це підтверджують й інші дослідники. І. Огієнко, наприклад, зазначає, що числівники на -*дцять* мають наголос на складі перед цим закінченням, цебто на -*на-*: *одинадцять* [9, с. 178]. Сучасна українська акцентуація відбиває давню зміну –

перенос наголосу на прийменник. У російській мові в акцентуації числівника переважає вплив наголосу слова *один*. Іноді навіть кожна частина має окремий наголос, у деяких випадках наголошена тільки перша частина. Отже, можна стверджувати, що місце наголосу в українській мові фіксує більш давній факт наголошення.

Кількісний числівник *двадесать* ужито в формі наз. з другим наголошеним компонентом в українському виданні та першим – у російському. Як зазначає В. Скляренко, у пізньопраслов'янській мові числівники на позначення десятків становили три акцентні типи: 1) з постійним наголосом на першому числівнику; 2) з постійним наголосом на другому числівнику; 3) з рухомим наголосом [8, с. 306]. Лексема *dъva desęti належала до рухомої а.п. При поєднанні двох форм-енкліноменів (називний і знахідний відмінки) друга форма виступала ненаголошеною, оскільки в тактовій групі, яка складалася лише з форм-енкліноменів, наголос завжди припадав на початок тактової групи (наголос зберігала перша форма-енкліномен) [4, с. 45–47]. У староукраїнській мові згадана лексема використана з кореневою акцентуацією: *двадеса^m* (Л. Сл., 14), *двадесать* (Синопс. К., 19), *двадесать* (Г. Кл., 14 зв.). Староросійські пам'ятки фіксують наголос на першому словотвірному компоненті: *двадесать* (Ратн., 24 зв., 26 зв.), *дваццать* (Ратн., 25, 39 зв., 111) у непрямих відмінках варіантні наголоси: *двадесати* (Ратн., 139), *подватцати* (Ратн., 4 зв., 124 зв.), *подватцѣти* (Ратн., 32 зв.), *надватцать* (Ратн., 157 зв.). Складні числівники зазнали змін у морфемній структурі, що, напевно, також вплинуло на їхню акцентуацію. Підстави для такого наголошення виявлені ще в праслов'янську добу. Варіантну акцентуацію простежуємо й у сучасних мовах, що, певно, й підтверджує наявність відмінностей у стародруках: *двадцять* (Погр. ОС, 155), *двадцять, -ті (-тьох), -ті (-тьом), -тьма (-тьома), -ті (-тьох)* (Погр., 130), *двадцать, двадцати, двадцатью* (ОСРЯ, 116).

Другу групу складають збірні числівники: *обои, троє, четверо*.

Збірний числівник *обои* в пам'ятках презентує цілу парадигму акцентних відмінностей. Українське видання пам'ятки М. Смотрицького фіксує кореневий наголос на другому складі в усіх формах: чол. р. одн. наз.; мн. род., дав., ор., місц.; жін. р. одн. наз., дав., зн., місц.; мн. дав.; жін. р. одн. місц.; сер. р. одн. наз., род., дав., місц.; мн. дав. У більшості форм таких, як: чол. р. одн. наз.; жін. р. одн. наз., дав., зн., місц.; сер. р. одн. наз., род., дав., місц., мн. род., дав. – російське видання вказує на кореневий наголос на першому складі. Лише форми чол. р. мн. род., дав., ор., місц. мн.; жін. р. мн. дав.; дв. місц.; сер. р. одн. род., місц. мають наголос на закінченні. У праслов'янській мові числівник належав до рухомої а.п.: *обоје [8, с. 148]. Л. Булаховський зазначає, що числівники *оба, обе* мали висхідну циркумфлексну інтонацію [1, с. 353]. Т. Лукинова вважає, що сучасні російські говірки не знають форми *оба (обе)*. Лексема *обои* є застарілою та обласною формою [6, с. 128]. Деякі дослідники вказують на «займенниковість» цього слова, але й М. Смотрицький зазначає аналізовану форму разом зі збірними числівниками: *обои, двои, трои, четверо, пѣтеро, шѣтеро и прочаа* (Є., 182). Староукраїнські писемні

пам'ятки фіксують як суфіксальний, так і кореневий наголос: *ѡбоѡсѡ* (К., 46), *в ѡбѡѡ* (Зиз. С., 9). Наголос у сучасних українській та російській мовах підтверджує існування староукраїнського наголошення: *обоѡс*, *обоѡх*, *обоѡм*, *обоѡма* (УЛВН, 383), *обоѡих*, *обоѡими*, *обоѡим*, *обоѡоих*, (им. и вин. нет); *обоѡих саней*; *обоѡими ноѡжницами* (ОСРЯ, 321). Отже, можемо припустити, що процес становлення акцентуації збірного числівника відбувався тривалий час, про що свідчать українські стародруки, де трапляються словоформи з наголосом, відмінним від сучасного (як у російському виданні). В українському виданні «Граматики» М. Смотрицького відбито одне з можливих староукраїнських наголошень аналізованих числівників.

Отже, розбіжності в наголошенні аналізованих форм збірного числівника свідчать про встановлення акцентної норми. У сучасних українській та російській мовах зберігається староукраїнське наголошення: *обоѡс*, *обоѡх*, *обоѡм*, *обоѡма* (УЛВН, 383), *обоѡих*, *обоѡими*, *обоѡим*, *обоѡоих*, (им. и вин. нет); *обоѡих саней*; *обоѡими ноѡжницами* (ОСРЯ, 321).

Числівник *трое* у пам'ятках ужито у формі зн. з прийменником *на* з суфіксальним наголосом в українському виданні та прийменниковим – у російському. Також представлені відмінності у формі род. без прийменника, в українському виданні наголос припадає на закінченні, у російському – суфіксальне наголошення. У праслов'янській мові збірному числівнику *trǫje була властива рухома а.п. [8, с. 148]. Староукраїнські пам'ятки засвідчують суфіксальне наголошення: *троѡс* (Бар., 51), *троѡс* (Коп. Ом., 17). У сучасній українській мові при відмінюванні наголос залишається на закінченні: *троѡс*, *троѡма* (Грінч., 2623), *троѡх*, *троѡм*, *троѡма* (УЛВН, 658; Погр. ОС, 570; Погр., 542). Збірні числівники, які знаходимо в староросійських пам'ятках: *троѡи жерновы* (Магн., 182 зв.), наголосом не відрізняються від сучасних російських, хоча флексійне наголошення теж наявне: *троѡс*, *троѡих*, *троѡім*, *троѡих*, *троѡими*, *о троѡих*, *по троѡе* и *по троѡе*, *за троѡе* и *за троѡе*, *на троѡе* и *на троѡе*, *по троѡе* и *по троѡе* (ОСРЯ, 588). За аналогією до кількісного числівника *два* у формі ор. наголос аналізованої лексеми не змінює свого місця навіть за наявності прийменника, фіксуючи таким чином староукраїнську «живу» систему наголошення, відмінну від первинної акцентуації. Отже, варіантне наголошення аналізованого збірного числівника сформувалося ще в праслов'янську добу.

Третя група числівників – порядкові числівники повної форми: *вторыи*, *шестый*, *седмыи*, *осмое*, Т. Лукінова називає ці лексеми «числівниковими утвореннями прикметникового типу» [7, с. 225].

Повний порядковий числівник *вторыи* вжито в пам'ятці у формах наз. одн. чол., жін. та сер. р., род. одн. чол. та сер. р., зн. одн. чол. та сер. р. з прийменником *на*, місц. одн. чол. та сер. р. з прийменником *во*, дав. одн. чол. та сер. р. з кореневим наголосом в українському виданні та флексійним – у російському. У пізньопраслов'янській мові числівник *vǫtǫrǫjъ [1, с. 356] мав баритоновану а.п. [8, с. 305]. У давньоруській мові цей числівник засвідчений з первинним наголосом, що презентує Чудівський Новий Завіт: *вторѡта* (ЧНЗ, 1576, 158) – наз. одн.

жін. р.; *вторѡта* (ЧНЗ, 159) – род. мн. жін. р.; *вторѡмомѡ* (ЧНЗ, 145 зв.) – дав. одн. чол. р.; *вторѡѡю* (ЧНЗ, 66, 87 зв.) – зн. одн. жін. р.; *вторѡс* (ЧНЗ, 42) – сер. р. Українські стародруки переважно підтверджують архаїчну акцентуацію: *вторѡс* (Гр. Зиз., 14, 16, 32 зв., 58, 58 зв.), *вторѡс* (Гал., 223 зв.), *вторѡс* (К., 14 зв., 24), *вторѡс* (Гал., 64 зв.), *вторѡс* (К. Тр., 2 зв.), *вторѡс* (Адельф., 28 зв.), *вторѡс* (Л. Сл., 16 зв.), *вторѡс* (Рад. В., 20 зв.), *вторѡс* (Синопс. К., 43 зв.), *вторѡс жѡс* (Адельф., 13 зв.) – наз. одн. сер. р.; *вторѡй* (Гр. Зиз., 11, 13, 92 зв.), *вторѡй* (Синопс., 12), *вторѡй* (Зиз. С., 35), *вторѡй* (Бер. В., 2 зв.), *вторѡй* (Синопс. К., 34 зв.), *вторѡй* (Зиз. С., 1 зв.), *вторѡй* (Зиз. С., 3 зв.), *вторѡи* (Зиз. С., 65 зв.), *вторѡй* (Л. Сл., 14), *вторѡй* (Синопс. К., 13 зв.), *вторѡй* (Синопс. К., 28), *вторѡй* (Єв., 16 зв.) – наз. одн. чол. р.; *вторѡго* (Ком. Ом., 148), *вторѡго* (Гр. Зиз., 47, 90 зв.), *вторѡгоѡ* (К. Тр., 154), *вторѡго* (К. Тр., 6), *вторѡгоѡ* (К. Тр., 164 зв.), *вторѡгоѡ* (Бар., 50 зв.), *вторѡго* (Адельф., 50 зв.), *вторѡго* (Адельф., 51 зв.), *вторѡгоѡ* (Рад. В., 9) (двічі) (Рад. В., 15 зв.), *вторѡго* (Коп. Ом., 16), *во вторѡго* (Адельф., 50 зв.) – род. одн. чол. р./сер. р.; *ѡвторѡмѡ* (К. Тр., 149 зв.), *вторѡмѡ* (Бар., 90), *вторѡмѡ* (Бар., 73) – місц. одн. чол. р./сер. р.; *вторѡя* (Синопс., 5), *вторѡя перѡна* (Гал., 9 зв.), *вторѡаа* (К. Тр. Є., 24), *вторѡаа* (Синопс. К., 31), *вторѡаа* (Синопс. К., 6), *вторѡаа* (Синопс. К., 8) – наз. одн. жін. р.; *вторѡмѡ* (Г. Кл., 15 зв.), *вторѡмѡ* (Синопс. К., 13 зв.) – дав. одн. чол. р., *вторѡмѡ* (Гал., 242) – ор. одн. чол. р.; *во вторѡхѡ* (Гал., 105), *ѡ вторѡжѡс* (Гр. Зиз., 94) – місц. мн. чол. р., *вторѡй* (Гр. Зиз., 19) – род. одн., жін. р. Київські «Артикули Віри» 1645 р. засвідчують кореневу акцентуацію: *вторѡй*, *вторѡс* [9, с. 179], *вторѡй* (Остр. зб.). Такий наголос може характеризуватися впливом системи наголошення польської мови, де сталий наголос на передостанньому складі. Проте в українських стародруках також спостерігаємо й флексійну акцентуацію аналізованої лексеми: *вторѡс* (Л., 12) – наз. одн. сер. р., *вторѡй* (Л., 7) – наз. одн. чол. р., *вторѡгоѡ* (К., 7 зв.), *вторѡго* (ІФ, 28) – род. одн. чол. р., *во вторѡй* (Зиз. С., 1 зв.) – зн. одн. чол. р., *вторѡмѡ* (Л., 8) – місц. одн. чол. р. Акцентологічний словник давньоруської мови фіксує кореневе наголошення: *вторѡи*: *вторѡта смѡртѡ на имаѡ вѡласти* и *вторѡѡю* (Уш., 79). Отже, ці факти свідчать про те, що українське видання пам'ятки відображає первісну кореневу акцентуацію.

Повний порядковий числівник *шестый* у пам'ятках, ужитий у формі наз. одн. чол. р., сер. р. та ор. одн. чол. р. з прийменником *ѡ*, в українській пам'ятці має кореневий наголос, у російській – флексійний. У праслов'янській мові числівник *šestъjъ належав до рухомої а.п. [8, с. 305]. У мові давньоруського періоду його зафіксовано в Чудівському Новому Завіті із наголосом на закінченні: *шестѡѡ* (ЧНЗ, 95 зв.), якому послідовно суперечить наголос староукраїнських пам'яток: *шестѡй* (Бер., 82), *шестѡй* (Остр. зб.), *шестѡй* [9, с. 179], *шестѡй* (Бар., 47 зв.), *шестѡи* (Бер. В., 7 зв.), *шестѡй* (Бер. В., 7), *шестѡй* (Коп. Ом., 5), *шестѡй* (Синопс. К., 29 зв.) – наз. одн. чол. р.; *шестѡѡ* (Гр. Зиз., 85), *шестѡя причина* (Гал., 38 зв.), *шестѡаа* (Рад. В., 26, 26 зв.), *шестѡаа* (Синопс. К., 31) – наз. одн. жін. р.; *шестѡс* (Гр. Зиз., 38), *шестѡс* (Гал.

Ск., 17 зв.) – наз. одн. сер. р.; *шѣстого* (Рад., 288), *шѣстаго* (Синопс. К., 94 зв.) – род. одн. чол. р.; *шѣстому* (Синопс. К., 97) – дав. одн. чол. р.; *шѣстѣю* (Коп. Ом., 12) – зн. одн. жін. р.; *въ шѣсто^мѣе* (Гр. Зиз., 93 зв.) – місц. одн. чол. р. І. Огієнко наводить приклад лексеми зі шкільного підручника «Адельфотес» з кореневим наголосом: *шѣстаго* (Адельф., 132 зв.; 137 зв.), *шѣстое* (Адельф., 64 зв.), *шѣстѣй* [7, с. 210]. На відміну від староросійського флексійного наголосу *шѣсть криль по шти въ тридесат шѣстою лѣто* (Уш., 392), українські пам'ятки засвідчують первісну акцентуацію, що підтверджує церковнослов'янську акцентну традицію. Отже, можемо стверджувати, що в мові давньоруського періоду зафіксовано наголос, що відповідає праслов'янській мові, тоді як у староукраїнській мові витворився новий кореневий наголос, існування якого підтверджено сучасними правилами наголошення в українській та російській мовах: *шѣстѣй, -та, -те* (УЛВН, 715; Погр. ОС, 621; Погр., 594), *шѣстоѣ, -аѣ, -оѣ* (ОСРЯ, 640).

Повний порядковий числівник *седмыи* в «Граматиці» вжитий у формі род. одн. чол. р. із наголосом на кореневій морфемі в українському виданні та флексійним наголошенням у російському. У праслов'янській мові аналізована лексема в короткій формі належав до окситонованої а.п. **sedmъ* [5, с. 136], тоді як у повній формі мала флексійну акцентуацію й належала до а.п. *a₁ – *sedmъjъ* [8, с. 305]. У мові давньоруського періоду зафіксовано вагання між кореневим та флексійним наголошенням форм: *сѣдмыи* (ЧНЗ, 92 зв.), *сѣдмаѣа* (ЧНЗ, 159), род. одн. *сѣдмѣи* (ЧНЗ, 149 (чотири рази), 149 зв., 155 зв. (двічі), 156, 158), *ѿ сѣдмѣи* (ЧНЗ, 74), *сѣдмыи, сѣдмаѣа, ѿ сѣдмыи, сѣдмѣи* (Уш., 318). Проте в староукраїнських пам'ятках переважно спостерігаємо нову кореневу акцентуацію: *сѣдмый* (Бер., 207), але *сѣдми* (род.) (Л. Сл., 16 зв.), *сѣдмаа* (Бер., 240; Служ. Стр., 556), але *сѣдмаѣа* (Служ. Стр., 194), *сѣмого* (Рад., 288), *сѣдмю* (Т.З., 112), але *сѣдмю* (Служ. Стр., 194), *сѣдмоє* (Гр. Зиз., 35 зв. – двічі, 36 зв., 37 зв.), *въ сѣдмоє* (Гр. Зиз., 37 зв.), *сѣдмоє* (Гр. Зиз., 40, 41), *сѣдмои* (Гр. Зиз., 88), *къ сѣдмѣи* (Служ. Стр., 67), *сѣмый* [9, с. 179], *сѣдмый* (Остр. зб.), *сѣдмыи* (Бер. В., 8 зв.), *сѣдмомѣ* (Синопс. К., 95).

Таку ж акцентуацію мав і повний порядковий числівник *осмоє*, який у пам'ятках ужитий у повній формі наз. одн. сер. р. з кореневим наголосом в українському виданні та флексійним – у російському. У праслов'янській мові числівник **osmъ* [5, с. 136] належав до окситонованої а.п. Повна форма згаданої лексеми так само мала флексійну акцентуацію – **osmъjъ* [8, с. 305]. Староукраїнські пам'ятки фіксують кореневий наголос: *осмъ* (Адельф., 7 зв.), *осмый* (Л. Сл., 22), *осмый* [9, с. 179], *осмый* (Остр. зб.) – наз. одн. чол. р., *осмоє* (Гр. Зиз., 42) – наз. одн. сер. р., *осмогѣ* (Л. Сл., 9 зв.), *осмого* (Рад., 288) – род. одн. чол. р., *ѿ осмый* (Бер. В., 13), *въ осмый* (Зиз. С., 3 зв.) – зн. одн. чол. р., *осмю* (Т.З., 112) – зн. одн. жін. р., *ѿ осмомъ ѿку* (Зиз. С., 35) – місц. одн. чол. р. Отже, можемо стверджувати, що наголос на кореневій морфемі – це реальний староукраїнський наголос, що зберігся й у сучасній українській мові: *восьмѣй, -ма, -ме* (УЛВН, 120; Погр. ОС, 123; Погр., 103), а старий

флексійний, що зафіксований російським виданням «Граматики» М. Смотрицького, наголос, що відбив церковнослов'янську систему наголошення, яка зберігає свої засади в сучасній російській мові: *восьмой, -аѣ, -оѣ* (ОСРЯ, 81). Отже, на нашу думку, що нове кореневе наголошення, відбите українським виданням пам'ятки 1619 р., – є реальним староукраїнським, а флексійне в російському виданні – залишок первісної акцентуації повних порядкових числівників, що характеризує церковнослов'янську акцентну традицію.

У процесі дослідження українського та російського видань «Граматики» М. Смотрицького 1619 та 1648 рр. виявлено відмінності в наголошенні кількісних, збірних та порядкових числівників.

1) Важливим для аналізу є порівняльно-історичний принцип, застосований в нашому дослідженні. З'ясування первісної пізньопраслов'янської акцентуації дало змогу простежити процес становлення наголошення числівників на різних етапах розвитку мови. В одних словоформах зберігається первісний наголос, в інших – витворюється новий.

2) Аналізовані прості за будовою кількісні числівники належали як до рухомої а.п.: **dъva, *trъje, *dъvъtъ*, також характеризувалися й баритонованою а.п.: **četъre*. Староукраїнський наголос цих лексем, переважно не мотивований ані праслов'янською, ані давньоруською акцентуацією, засвідчує «живе» наголошення того періоду: *дѣѣма, двома, двою, ѿ трѣе, трѣхъ, чѣтыре, чѣтырехъ, чѣтырѣмъ, девѣтъ*. Архаїчний російський наголос – залишок первісної акцентуації, що частково підтверджений українськими стародруками.

3) Розбіжності в акцентуації складних за будовою кількісних числівників свідчить про зміну морфемної структури слів. Староросійське наголошення першого компонента числівника *ѣдинадѣсѣте* відбиває праслов'янську та давньоруську акцентуацію, що характерне й для сучасної російської мови. Староукраїнський наголос зберігається в сучасній українській мові. Варіантність наголошення складних числівників спричинена втратою акцентуації кожного окремого компонента.

4) Збірні числівники в українському виданні мають кореневу акцентуацію, що вказує на «живий» староукраїнський наголос: *троѣго, обоѣгѣ, обоѣмѣ, обоѣмъ*. Давню акцентуацію засвідчує російське видання пам'ятки. Підстави для варіації в наголошенні форм, які сформовані ще в праслов'янську добу, свідчать про процес становлення акцентної норми. У сучасній системі наголошення як української, так і російської мови зберігається староукраїнське наголошення.

5) Кореневу акцентуацію повних порядкових числівників, або числівникових утворень прикметникового типу, засвідчує українське видання пам'ятки: *вторѣи, вторѣа, вторѣе, сѣдмаго, шѣстѣй, шѣстое*, тоді як російська пам'ятка – флексійну. Проаналізувавши акцентні відмінності, наголос на кореневій морфемі – реальний староукраїнський наголос, який зберігає сучасна українська літературна мова. Акцентуація, зафіксована російським виданням, переважно збігається з давньоруською та відбиває, певно, церковнослов'янську систему наголошення. Наголос, засвідчений у «Граматиці» 1648 р., успадкований сучасною російською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ (пам'ятки, словники, граматики)

1. **Адельф.** – Адельфотес. Грамматика. – Львів, 1591 (стародрук).
2. **Бар.** – Баранович Л. Меч духовный. – К., 1666 (стародрук).
3. **Бер.** – Беринда П. Лексікон славенороскій, и имен тлькованіе. – К., 1627 / Підгот. до вид. В. В. Німчук. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961 (стародрук, перевид. фотомех. способом). – 272 с.
4. **Бер. В.** – Беринда П. Різдвяні вірші, 1616 (стародрук).
5. **Вед.** – Вѣдомости времени Петра Великого. 1705 р.
6. **Г. Кл.** – Смотрицкий Г. Ключ царства небесного, 1587 р. (стародрук).
7. **Гал.** – Галатовскій І. Ключ разумѣнія. – К., 1659 (стародрук).
8. **Гал. Ск.** – Галатовскій І. Скарбница. – Новгород-Сіверський, 1676 (стародрук).
9. **Гр. Зиз.** – Зизаній Л. Грамматика словенска. – Вильно, 1596 / Підгот. до вид. В. В. Німчук. – К. : Наукова думка, 1980 (стародрук, факсим. вид.).
10. **Грінч.** – Словарь української мови: В 4 т. / За ред. Б. Грінченка. – К., 1907 – 1909. – 2971 с.
11. **Є.** – Смотрискій М. Грамматіки славенскія правилное синтагма. – Єв'є, 1619 / Підгот. до вид. В. В. Німчук. – К. : Наукова думка, 1979 (стародрук, факсим. вид.).
12. **Єв.** – Євангеліє учителное. – Єв'є, 1616 (стародрук).
13. **Зиз. С.** – Стефан Зизаний. Казанье св. Кирилла. Вильно, 1596. Пам'ятки українсько-руської мови і літератури. Т. V. Львів, 1906.
14. **ІФ** – Факсимільне видання : Буквар Івана Федорова. – Київ : Дніпро, 1975 (1-е вид. 1964).
15. **К.** – Смотрискій М. Грамматіки или писменница языка словенскаго (Грамматіки или писменница «зыка Словенскаго тцателемъ въ кратцѣхъ здана в кремаци рокоу»). – Кременець : Друкарня Богоявленського монастиря, 1638. – [104] арк.
16. **К. Тр.** – Транквилион-Ставровецкий К. Перло многоцѣнное. – Чернѣговъ, 1646 (стародрук).
17. **Коп. Ом.** – Копистенскій З. Омліа або казанье на роковую память... – К., 1625 (стародрук).
18. **Л.** – Апостол. – Львів, 1639 (стародрук).
19. **Магн.** – Арифметика Л. Магницкого. М., 1703.
20. **ОСРЯ** – Орфоэпический словарь русского языка : Произношение, ударение, грамматические формы / С. Н. Борунова, В. Л. Воронцова, Н. А. Еськова ; Под ред. Р. И. Аванесова. – 4-е изд. – М. : Рус. яз., 1988. – 704 с.
21. **Остр. зб.** – Острожский збірник : [О єдиной истинной православной вѣре]. – Острог, 1588 (стародрук).
22. **Погр.** – Погрібний М. І. Словник наголосів української літературної мови. – К. : Рад. шк., 1964. – 319 с.
23. **Погр. ОС** – Погрібний М. І. Орфоепічний словник. – К. : Рад. шк., 1984. – 629 с.
24. **Посл.Гр.** – Лихачев Д. С. Послание Грозного в Кирилло-Белозерский монастырь. 1573. Труды Отдела древнерусской литературы. Т. VIII. Издан АН СССР. М. – Л., 1951.
25. **Рад.** – Радивилівскій А. Огородок Маріи Богородицы. – К., 1676 (стародрук).
26. **Рад. В.** – Радивилівскій А. Венец Христа, из воскресных проповедей, как из цветов рожаних сплетенный. – К., 1688 (стародрук).
27. **Ратн.** – Ученіе и хитрость ратного строения пѣхотныхъ людей. М., 1647.
28. **Зиз. С.** – Стефан Зизаний. Казанье св. Кирилла. Вильно, 1596. Пам'ятки українсько-руської мови і літератури. Т. V. Львів, 1906.
29. **Синопс.** – Синописис И. Гизеля. К., 1678.
30. **Синопс. К.** – Синописис. – К., 1680 (стародрук).
31. **Служ Стр.** – Служебник. – Стрятин, 1604 (стародрук).
32. **Т.З.** – В. М. Отроковский, Тарасий Земка, южнорусский литературный деятель XVII века. Петроград, 1921.
33. **Ул.** – Черных П. Я. Язык Уложения 1649 года. Изд. АН СССР. М., 1953.
34. **УЛВН** – Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник / Уклад. І. Р. Вихованець, С. Я. Єрмоленко, Н. М. Сологуб, Г. Х. Щербатюк. – К. : Наукова думка, 1973. – 724 с.
35. **Уш.** – Ушаков В. Е. Акцентологический словарь древнерусского языка XIV века / В. Е. Ушаков. – Чебоксары : Чувашского гос. ун-та им. И. Н. Ульянова, 1982. – 398 с.
36. **ЧНЗ** – Чудівський Новий Завіт, 1355 / Огієнко І. Словник наголосів Чудівського Нового Завіту 1355 року : Записки чина св. Василя Великого. – Львів, 1937 – 104 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ (назви мов, термінів, понять тощо)

а. п. – акцентна парадигма
 відм. – відмінок
 дав. – давальний відмінок
 дв. – двоїна
 жін. р. – жіночий рід
 зв. – зворотний бік аркуша
 зн. – знахідний відмінок
 мн. – множина
 місц. – місцевий відмінок
 наз. – називний відмінок
 одн. – однина
 ор. – орудний відмінок
 род. – родовий відмінок

сер. р. – середній рід
стсл. – старослов'янська мова
стукр. – староукраїнська мова
чол. р. – чоловічий рід
кл. – кличний відмінок

ЛІТЕРАТУРА

1. Булаховський Л. А. Вибрані праці : У 5-и т. / Л. А. Булаховський. – К. : Наукова думка, 1980. – Т. 4. – 575 с. – (Слов'янська акцентологія).
2. Булаховський Л. А. Вибрані праці : У 5-и т. / Л. А. Булаховський. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 5. – 615 с. – (Слов'янська акцентологія).
3. Веселовська З. М. Наголос у східнослов'янських мовах початкової доби формування російської, української та білоруської націй (кінець XVI – початок XVIII століть) / З. М. Веселовська. – Х. : Вид-во Харківського університету. – 1970. – 163 с.
4. Дыбо В. А. Славянская акцентология : Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском / В. А. Дыбо. – М. : Наука, 1981. – 272 с.
5. Зализняк А. А. От праславянской акцентуации к русской / А. А. Зализняк. – М. : Наука, 1985. – 428 с.
6. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис) / Тетяна Борисівна Лукінова / Київ, Наукова думка, 2000. – 370 с.
7. Огієнко І. Наголос, яко метод означення місця виходу стародрукованих книжок : Замітки з історії наголосу на послугах палеотипії / І. І. Огієнко // Записки чина св. Василя Великого. – Львів, 1925. – Т. 1. – Вип. 3. – С. 197–220.
8. Складенко В. Г. Праслов'янська акцентологія / В. Г. Складенко. – К. : Укр. книга, 1998. – 342 с.
9. Український літературний наголос [Текст] : мовознавча монографія / Іларіон (Митрополит). – Вінніпег, 1952. – 304 с.
10. Kiparsky V. Der Wortakzent der russischen Schriftsprache / V. Kiparsky. – Heidelberg : Carl Winter. Universitätsverl., 1962. – 296 s.

А. Ю. Полуєктова,

Черноморський державний університет імені Петра Могили, г. Николаев, Україна

ОСОБЕННОСТИ АКЦЕНТУАЦИИ ИМЕН ЧИСЛИТЕЛЬНЫХ В СТАРОУКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ: СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ И СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТЫ (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО И МОСКОВСКОГО ИЗДАНИЙ «ГРАММАТИКИ» М. СМОТРИЦКОГО 1619 И 1648 ГГ.)

Статья посвящена исследованию особенностей системы акцентуации имен числительных в старобульгарском языке. В современной науке о языке проблемы акцентуации становятся более актуальными. Несмотря на важность функций, выполняемых словесным ударением, мало внимания было уделено причинам и условиям его возникновения. Исходя из вышесказанного, сравнительно-исторический и сопоставительный методы анализа остаются актуальными. Ударение является функционирующим элементом фонологической и морфологической систем языка. Для изучения этого вопроса важным выступает не только место ударного слога, но и определение типа ударения, а также тип ударной морфемы или изменения морфологической структуры слова в целом. Следовательно, особенностью языка также становятся и правила изменения постановки ударения в пределах словоизменительной и словообразовательной парадигмы. Особенно ценными источниками предстают старопечатные документы, памятники XVI – XVIII вв., словари, диалектологические труды. Основой для исследования выбрана «Грамматика» М. Смотрицкого украинского (1619 г.) и московского (1648 г.) изданий. Они демонстрируют разницу между «формальным» ударением украинского языка XVII в. и аналогичным ударением русского печатного варианта. Это позволило дать соответствующую историческую справку по вопросам происхождения и становления словесного ударения имен числительных. Целью диахронического исследования является выделение закономерных отличий в акцентуации форм имен числительных. Таким образом, сравнивая украинское и русское издания, подкрепляя анализ примерами из других памятников и словарей, оказалось, что в большинстве случаев такие акцентуационные различия не ошибочное явление. Это исторические закономерности развития украинского и русского языков.

Ключевые слова: имя числительное; словоформа; акцентуация; акцентная парадигма; акцентные отличия; словесное ударение.

А. Poluektova,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

ACCENTUATION FEATURES OF NUMERALS IN OLD UKRAINIAN LANGUAGE: COMPARATIVE HISTORICAL AND CONTRASTIVE ASPECTS: (BASED ON UKRAINIAN AND MOSCOW PUBLICATIONS OF «GRAMMAR» BY MELETH SMOTRYTSKYI 1619, 1648)

In recent years, there are a lot of accentual problems in linguistics, such as the accent position in the word, its modulations in consequence of the word-formation and inflection, also the reasons for choosing the setting of stress, the

accent types, and so on. Phonetics is a discipline of linguistics that focuses on the study of the sounds used in speech. This branch of linguistics is closely related to phonology, which focuses on how sounds are understood in a given language. As for accentology to understand the system of the stress position in the word researchers should move from history to present. The most important tasks of the research are the accent and the reasons for its placement. It would be thus of interest to study the similar editions of the 'Grammar' which were published in different countries and different years. However, just few investigations have focused on the Ukrainian and Russian publications of 'Grammar' by Meletii Smotrytskyi (1619, 1648). In this paper, I analyze the numeral accentual system. It can present the features of Old Ukrainian language. I discuss the formal models of Russian and Ukrainian stress of numerals, turning to the historical and typological comparison based on the two Old-Church Slavonic manuscripts. The purpose of this paper is to give structure and peculiar properties of the numerals accent. The comparative method can help to understand the reason to change the accent place in the words in the similar works by M. Smotrytskyi. These old books are relevant for the investigation the accentual system of Ukrainian and Russian.

Key words: numeral; word-form; accentuation; accentual paradigm; accentual differences; word stress/accent.

© Полуектова А. Ю., 2015

Дата надходження статті до редколегії 04.03.2015 р.